

Âşıklık Geleneği ve
Kültür Değişmeleri
-1950 Sonrası Toplumda ve
Gelenekte Yaşanan Değişim-

Yazar
Hakan elikten

ISBN: 978-625-7305-07-5

1. Baskı
Mart, 2021 / Ankara

Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 373
Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. řti.
1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oęuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafikergrafiker.com.tr
Web : grafikergrafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

*Eşim Esra,
Kızım Defne Aysel'e...*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
-------------	---

GİRİŞ

TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

A. Sosyal Bilimlerde “Değişim” Yaklaşımları.....	13
Türkiye’de Değişim Çalışmaları.....	17
Kültür Değişmeleri Alanındaki Terminoloji.....	22
B. Âşık Edebiyatı ve Kültür Değişmeleri ile İlişkili Genel Bir Değerlendirme.....	36

I. BÖLÜM

ÂŞIKLIK GELENEĞİ ESERLERİNDE KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİN YANSIMALARI

1.1. Kültürel Değişme Dinamikleri.....	49
1.1.1. Modernite ve Postmodernizm.....	54
1.1.2. Kent Ortamı.....	61
1.1.2.1. Kent Ortamına Giriş: Göç.....	63
1.1.2.1.1. İç Göç.....	65
1.1.2.1.2. Dış Göç.....	86
1.1.3. Popüler Kültür.....	103
1.1.4. Moda.....	107
1.1.5. Medya.....	115
1.2. Kültürel Değişme Alanları.....	129
1.2.1. Toplumun Ahlâk Yapısındaki Değişim.....	129
1.2.2. İnanç Alanındaki Değişim.....	145
1.2.3. Toplumsal Cinsiyet Kültüründeki Değişim.....	175
1.2.3.1. Kadın Tipi.....	175
1.2.3.2. Erkek Tipi.....	184
1.2.4. Ailedeki Değişim.....	189
1.2.4.1. Mahremiyet.....	190

1.2.4.2. Evlilik.....	193
1.2.4.3. Aile İçi İlişki.....	199
1.2.5. Dildeki Değişim.....	202
1.2.6. Müzik Kültüründeki Değişim.....	209
1.2.7. Tüketim Kültürlü Kaynaklı Değişim.....	220
1.2.8. Eğlence Kültüründeki Değişim.....	232
1.2.8.1. Yeni Dönemin Eğlence Anlayışı.....	232
1.2.8.2. Kutlamalardaki Değişim.....	234
1.2.9. Giyim-Kuşam Alanındaki Değişim.....	238
1.2.10. Kimlik Değişimi.....	241
1.2.11. Geleneksel İlişkilerdeki Değişim.....	253
1.2.12. Beslenme Alışkanlığındaki Değişim.....	258
1.2.13. Eğitim ve Bilime Yönelik Bakış Açısındaki Değişim.....	261
1.2.14. Diğer Yaşam Alanlarındaki Değişimler.....	264
1.2.14.1. Doğal Çevre.....	264
1.2.14.2. Trafik.....	266
1.2.14.3. Yönetim Sistemi.....	267

II. BÖLÜM

ÂŞIKLIK GELENEĞİNDEKİ DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMLER

2.1. Âşık Tipolojisindeki Değişim ve Dönüşümler.....	271
2.1.1. Âşık Tipindeki Değişim.....	271
2.1.2. Âşıklık Geleneği ve Mesleğindeki Değişim.....	279
2.1.3. Yeni Âşık Tipinin Şekillenmesinde Bireysel Yaşamın Etkisi.....	289
2.2. Âşıklık Geleneği Bağlamındaki Değişim ve Dönüşümler.....	292
2.2.1. Sözlü Kültürden Yazılı ve Elektronik Kültür Ortamına Geçiş.....	292
2.2.2. Yetişme ve İcra Çevresindeki Değişim.....	300
2.2.3. Kuşak Teorisi Kapsamında Hedef Kitleyi Anlama.....	305
2.3. Âşıklık Geleneği Ürünlerindeki Değişim ve Dönüşümler.....	314
2.3.1. Âşık İmajlarındaki Değişim.....	315
2.3.2. Şiirlerde “Ayak” Kullanımındaki Değişim.....	325
2.3.3. Şiirlerde İşlenen Konulardaki Değişim.....	330

2.4. Âşıklık Geleneğinin Sosyo-Kültürel Etki Gücündeki Değişim ve Dönüşümler.....	333
2.4.1. Âşıklık Geleneği ve Yeni Dönem Beğeni Kamusu.....	334
2.4.2. Âşık ve Kitleleri Etkileme Aracı Medya.....	337
2.4.2.1. Kamuoyu Oluşturma ve Gündem Belirleme Görüşü.....	339
2.4.2.2. Çerçeveleme Kuramı.....	342
2.4.2.3. Bağımlılık Kuramı.....	343
2.4.2.4. Suskunluk Sarmalı.....	345
2.4.2.5. Yetişme Kuramı.....	346
SONUÇ.....	347
KAYNAKÇA.....	379

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.....	319
Şekil 2.....	319
Şekil 3.....	320
Şekil 4.....	320
Şekil 5.....	321
Şekil 6.....	321
Şekil 7.....	322
Şekil 8.....	322
Şekil 9.....	322
Şekil 10.....	323
Şekil 11.....	323
Şekil 12.....	324
Şekil 13.....	324
Şekil 14.....	344

ÖN SÖZ

Âşıklık geleneği, bünyesinde barındırdığı birçok işlevle toplumsal hayatın içerisinde yer alan sanatsal bir faaliyettir. Dolayısıyla onu sadece edebî bir ürün olarak görmek onun diğer işlevlerini göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Geleneğin en önemli işlevlerinden biri, ortaya koyduğu ürünlerle içinde bulunduğu toplumu yansımasıdır. Bu yansıtmada toplumun yaşadığı kültür değişmelerini görmek mümkündür. Gelenek temsilcileri geniş kitlelerin içerisinde yer alarak toplumda yaşanan kültür değişmelerini bizzat deneyimlemiş ve gözlemlemiştir. Bu sebeple onların ortaya koymuş olduğu ürünler incelendiğinde değişimin birey üzerindeki etkisi, gündelik hayattaki yansımaları ve toplumsal yaşayışı şekillendirmesi gibi hususları görmek mümkündür.

Kültür çeşitli etkileşimler sonucu şekillenip bireyi ve toplumu hem etkileyen hem de onlardan etkilenen bir unsurdur. Belirli etkileşimler dâhilinde değişim kaçınılmaz bir gerçek olarak toplumsal hayatın içerisinde yer almaktadır. Toplumun sosyo-kültürel yapısında gerçekleşen değişim ve dönüşümlerin incelenmesi şimdiki görmenin ve gelecek hakkında fikir yürütebilmenin önünü açmaktadır. Dolayısıyla sosyal bilimlerde değişim, toplumsal yaşamı, kültürü, gündelik rutinleri vb. birçok unsuru anlamak için inceleme konusu olmaktadır.

Değişimin kültürel boyutu üzerine yapılan çalışmalarda, genel olarak değişimin nedenleri, yaşanan süreçlerle birlikte değişen unsurların neler olduğu, değişim karşısında ortaya çıkan dirençler ve sürecin sonunda toplumun almış olduğu son hâl gibi konuların üzerinde durulduğu görülmektedir. Benzer konu başlıkları Türk sosyo-kültürel hayatı üzerine yapılan çalışmalarda da geçerli olup özellikle modernleşme meselesi hakkında çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden başlayıp Türkiye Cumhuriyeti Döneminde de devam eden modernleşme hareketleri, kültür değişmelerinin yönünü ve şeklini belirlemekte önemli bir dinamik olarak öne çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda

özellikle toplumda neyin değişip neyin değişmemesi gerektiği alan araştırmacılarının öncelikli değerlendirme konusu olduğu görülmektedir. Alanda çalışmalar yapılırken genellikle belirli bir zaman ve belirli bir mekânda gözlem ve görüşmeler yoluyla elde edilen bilgiler üzerinden fikir yürütüldüğü görülmektedir. Karmaşık bir yapı ve süreç içeren kültür değişimleri olgusunun, modernleşmenin yanında farklı iç ve dış dinamikler doğrultusunda şekillendiği bir gerçektir. Budan dolayı dışardan gözlem ve/veya kısa süreli görüşmeler sürecin toplumsal yansımaları görebilmek için yeterli olmamaktadır.

Batılı kuramcılar başlangıçta kültür değişimleri ile alakalı birtakım genel geçer teoriler ortaya atmış ve farklı toplumları bu teorilerin uygulama alanları olarak seçmişlerdir. Ancak her toplumda beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Bu durum toplumların kendine has yapılarının daha çok dikkate alınması gerekliliğinin vurgusu olmuştur. Dolayısıyla yakın dönemdeki teorilerde makro düzeydeki çalışmalardan ziyade mikro düzeydeki yaklaşımların ön plana çıktığı görülmektedir. Değişim sürecinde toplumun kendine has yapısının yanında değişimi ortaya çıkaran dinamiklerin bireyler tarafından nasıl okunduğu da önemli bir konudur. Hâl böyle olunca toplumsal hayatın içerisinde aktif olarak yer alan bireyin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu çalışmada toplumsal hayatın içerisinde doğrudan yer alıp geniş kitlelerin sözcüsü olma iddiasında olan âşık tarzı şiir geleneği temsilcilerinin ürünlerinin incelenmesi yapılarak toplumun sosyo-kültürel hayatında gerçekleşen kültür değişimlerinin toplum içindeki yansımalarını görme amacı güdülmüştür. Bu şekilde konu en mikro düzeyde incelenerek değişimin gündelik hayata ve rutinelere etkileri, bireyin yaşananlar karşısındaki tepkileri, kabulleri ve retleri, toplumda ön plana çıkartılan değerler ve değişim sonucu ortaya çıkan durumlar bizzat sürecin içerisinde yer alan gelenek temsilcilerinin ağzından dinlenecektir.

Âşıklar değişimin en çok hissedildiği geniş kitle içerisinde yer alarak yaşananları deneyimlemiş ve etrafında gerçekleşen süreçleri doğrudan gözlemlemiş kişilerdir. Dolayısıyla kültür değişimlerini onlardan dinlemek toplumda yaşananlar hakkında doğrudan bilgi alma fırsatı vermektedir. Bunun dışında âşık tarzı şiir geleneği de yeni dönemde belirli şartlar doğrultusunda birtakım değişimler yaşamıştır. Geleneğin son hâlini görmek ve ilerleyen dönemlerdeki

durumu hakkında fikir yürütmek çalışmamızın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Bütün bu amaçlar doğrultusunda çalışmamızda 1950 sonrası kültür değişimleri konusu âşık tarzı şiir geleneği temsilcilerinin ürünleri temel alınarak irdelenmiş ve toplumun sosyo-kültürel hayatında yaşanan değişimleri ortaya çıkartan birçok dinamik ele alınmıştır. Âşıkların ortaya koyduğu ürünleri incelemek toplumda ve gelenekte yaşananları belirleme imkânı vermektedir. Âşıklar en nihayetinde belirli bir gelenekte yetişerek kültür değişmelerini yakından izlemiş ve duyarlı oldukları konuları da ortaya koydukları ürünlerine yansıtmuşlardır. Bu çalışmada 1950 sonrası dönemde aktif olarak üretim yapan âşıkların şiirlerinin yanında ilgili röportajlar, kitaplar, makaleler, hayat hikâyeleri ve diğer veriler Türkiye'deki kültür değişmelerinin temel kaynakları olarak görülmüş ve bu yönde değerlendirilmiştir. Böylelikle kültür değişmeleri araştırmalarına farklı veri ve yorumlar kazandırılmaya çalışılmıştır. Özetle bu çalışmanın temel amacını 1950 sonrası dönemdeki âşıklık geleneği ve kültür değişmeleri ilişkisinin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda öncelikle âşıklık geleneğine yansıyan kültür değişmeleri, daha sonra da bu süreçte âşıklık geleneğinde ortaya çıkan değişim ve dönüşümler çeşitli boyutlarıyla değerlendirilmiştir.

1950'ler Anadolu coğrafyasında değişimin iyiden iyiye hissedildiği bir dönemdir. Bu dönemde çok partili hayata geçişle birlikte değişen ekonomik ve siyasi yapı, Batı dünyasıyla artan münasebetler, kentleşme gibi olgular değişimin daha hızlı ve etkili bir şekilde yaşanmasının önünü açmıştır. Bu sebeple köklü değişmelerin ortaya çıktığı 1950'lili yıllardan bugüne kadar ki dönem, çalışmamızın araştırma zamanını oluşturmuştur. Belirtilen dönemdeki (1950-2020) âşık tarzı şiir geleneği ile ilgili ulaşılabilen kaynakların kültür değişmeleri açısından incelenmesi, temel amaç olarak benimsenmiştir. Kaynakların ve verilerin zenginliği nedeniyle çoğu kez örneklem yöntemine başvurulmuştur. Nitekim ilgili yayınlarda çok sayıda âşık ve şiir mevcuttur ancak üzerinde durulan mevzular birbirine yakındır. Bu şiirlerdeki bariz yazım yanlışlıkları düzeltilerek ve noktalama işaretleri kaldırılarak ilgili başlıkların altında işlenmiştir. Çalışmamızın geçerliliğini ve tutarlılığını artırmak amacıyla farklı yerlerdeki (yurtiçi ve yurtdışındaki) ve farklı sosyo-kültürel geçmişe sahip âşıklarla ilgili verilerden yararlanılmıştır. Ayırı-

ca elektronik kaynaklar ve diğer kaynaklar da ihtiyaç durumunda kullanılmıştır.

Bütün bunların neticesinde ortaya çıkan bu çalışma, giriş, iki ana bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde âşık tarzı şiir geleneği ve kültürel değişim alanlarında daha önce yapılmış çalışmalar, bu çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlar ve terminoloji gibi konulara değinilmiştir. Çalışmanın ana bölümlerinden olan birinci bölüm, âşık tarzı şiirlerin içerik incelemesi yapılarak elde edilen verilerle, değişime sebep olan dinamikler ve değişimin yaşandığı alanlar olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İlgili başlığın altında yer alan birinci kısımda değişimin nedenleri ve etkileri tartışılırken ikinci kısımda değişimin yaşandığı alanlar âşıkların üzerinde durma sıklığına göre sıralanmıştır. Bu bölümde âşıkların toplumda yaşanan değişimleri kendi bakış açıları ve yorumlarıyla nasıl okuduklarını görmek mümkündür. Bir diğer ana bölüm olan ikinci bölümde ise kültürel değişimin âşık tarzı şiir geleneği üzerinde ne gibi etkisi olduğu görülmeye çalışılmıştır. Burada icracı, ortam ve ürün üzerinden okumalar yapılarak konu farklı boyutlarıyla irdelenmeye çalışılmıştır. Ardından modern dönemde toplumdaki beğeni grupları ve toplumu etkileme gücüne sahip araçların işleyişine bakılarak geleneğin modern dönemde dikkat etmesi gereken hususlar üzerinde durulmuştur. Böylece âşık tarzı şiir geleneğinin yakın dönemdeki durumu ve ileriye yönelik potansiyeli ele alınmıştır. Çalışma sonuç ve kaynakça ile sonlanmaktadır.

Toplumun yakın döneminde yaşamış olduğu kültür değişmelerini ve yakın dönem âşıklık geleneğini incelemede bulunan bu çalışmanın ilk aşamasından son aşamasına kadar katkıda bulunan, yol gösteren, destekleriyle cesaretlendiren kişilere teşekkür etmek gerekmektedir. Başta konunun belirlenmesi, çalışmanın ortaya çıkması ve ufuk açıcı katkılarıyla ilgi ve alakasını her zaman gördüğüm sayın hocam Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eşsiz kütüphanesini ve bilgi birikimini benimle paylaşan sayın hocam Dr. Doğan KAYA' ya, üzerimde emekleri olan hocalarıma ve desteklerini her zaman hissettiğim dostlarım ve aileme çok teşekkür ederim.